

**TÜRKİYE’NİN COVID-19 PANDEMİ SÜRECİ YÖNETİMİNİN
ULUSAL SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA PLANI ÇERÇEVESİNDE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Kübra KARABELA

Dr. Öğr. Üyesi Fehmi Volkan AKYÖN

Özet

COVID-19 salgını küresel boyutta toplumları etkilemiş, dünyayı sadece bir sağlık tehdidi olmanın ötesinde ekonomisini de vururken, gezegenimiz için sürdürülebilir yeni yöntemleri düşünmenin zamanı gelmiştir. Ülkeler sürdürülebilir kalkınma planlarını ve pandemilerin planlarına olası etkilerini artık daha çok düşünmek ve değerlendirmek zorundadır. Geçmişte yaşanmış olan salgınlar ve gelecekte öngörülen yeni salgınların oluşacağı riski, bu alanda yapılan çalışmaların hangi düzeyde aktarılabilceği noktasında dikkatle incelenmelidir. Bu çalışmada Türkiye'nin pandemi süreci yönetiminin sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmesi ve ulusal planlamasına uygunluğu ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Sürdürülebilir Kalkınma, Covid-19, Sağlık*

Abstract

COVID-19 outbreak has effected to society from global scale, while hitting the world not only as a health threat but also its economy, it is time to consider new sustainable methods for our planet. Countries have to more consider and evaluate their sustainable development plans and the possible effects on their plans. Outbreaks experienced in the past and the risk of new outbreaks predicted in the future, The level at which studies in this field can be transferred should be carefully examined. In this study, evaluation of process management and sustainability of Turkey's pandemic is demonstrated compliance with national planning. In this study reveal Turkey's pandemic process management evaluation in terms of sustainability and whether or not compliance with national planning.

Key Words: *Sustainable Development, COVID-19, Health*

GİRİŞ

2019 Aralık ayı itibariyle yeni bir tür olan COVID-19 ile tüm dünya karşı karşıya kalmıştır. Ülkelerin pandemi sürecini en hafif şekilde geçirebilmek için almış oldukları kararlar ise küresel boyutta etkiler oluşturmıştır. Korona virüslere karşı geçmiş hafızaların olmasına karşın birçok ülke pandemiye hazırlıksız yakalanmıştır. Türkiye'nin bu noktada en büyük üstünlüklerinden biri, küresel boyutta hızla yayılan COVID-19'un ülkeye yaklaşık üç ay gibi bir sürede ulaşmasıdır. Geçen bir yıllık süreçte Türkiye kendi bünyesinde aldığı tedbir ve kısıtlamalarla, vakaları mümkün olan en az düzeyde tutmaya çalışmakta, uğranan ekonomik aksaklıkları gidermektedir. Pandemiye yönelik politika ve stratejiler oluşturulmaktadır. Bunun yanında toplumsal olarak zaman dilimi ikiye bölünmüş pandemi öncesi ve sonrası kavramları ortaya çıkmıştır. Pandemi toplumun ve devletlerin mevcut alışkanlıklarını değiştirmiştir ve değiştirmeye devam etmektedir.

1. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Sürdürülebilirlik, aslında hemen her alanda karşımıza çıkmaktadır. Aslen Latince kökü olan “subtenir”, “korumak” ya da “aşağıdan desteklemek” anlamına gelmektedir (Özmehmet, 2008). Ancak her disiplin bu kavramı kendi alanlarıyla ilintili olarak tanımlamışlardır. Birçok alanda sıkça kullanılmakta olan sürdürülebilirlik kavramı;

Toplumun sosyal, kültürel, bilimsel, doğal ve insan kaynaklarının tümünün ihtiyatlı kullanılmasını sağlayan ve buna saygı duyma temelinde sosyal bir bakış oluşturan katılımcı bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Tıraş, 2012).

Sürdürülebilirlik, yaşam kalitesini düşürmeden, düşünce tarzında değişiklik gerektiren bir kavram ortaya koymaktadır. Bu değişikliğin özü, tüketim toplumu olmaktan sıyrılıp, evrensel açıdan dayanışma içinde olan, çevresel yönetim, toplumsal sorumluluklar ve ekonomik çözümleri hedeflemektir (Özmehmet, 2008), ancak sürdürülebilirlik kavramı yalnız başına bir anlam ifade etmemekte, doğrudan insan iradesine ve edimlerine bağlı kavramlarla ilgili kullanılmaktadır (Akgül, 2010).

Sürdürülebilirlik kavramını sonuçlandırmak gerekirse, bir aktarım süreci olduğu, toplumsal ve çevresel faydayı barındırmakla beraber çözümsel olanaklar da sunduğu kanaatine varılabilir.

Kalkınmak kavramı Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından, durumunu düzeltmek, ilerlemek, aşamalı bir şekilde gelişmek, ekonomik olarak ise zenginleşmek olarak tanımlanmıştır. Benzer ve daha kapsamlı olarak;

Kalkınma veya gelişme; kişi başına düşen gelirin arttırılması yanında ekonomik, sosyal, kültürel ve demokratik yapıların/kaynakların bir bütün olarak değişerek toplumun refahının arttırılmasını içeren çok yönlü bir kavram (Yalçın, 2013) olmasıyla ekonomideki yerini almasına karşın Oakley ve Garforth’un, kalkınmayı bir ekonomik gelişmeye veya aktiviteye atıfta bulunmadığı gibi, toplumda yaşanan sosyal değişimlerin genel bir süreci anlamına da gelmemektedir. Kalkınma, bulunulan durumdan ya da bir önceki konumdan hareket ederek, değişime girmeyi öneren dinamik bir kavram (Tolunay ve Akyol, 2006) olarak tanımlaması ise kalkınma kavramının farklı açılardan değerlendirildiğinin göstergesi sayılabilir.

Geçtiğimiz yıllar içinde, "Sürdürülebilir Kalkınma", en son gelişme sloganı olarak ortaya çıkmış, hükümet dışı kuruluşların yanı sıra çok sayıda sivil toplum örgütü, onu yeni kalkınma paradigması olarak benimsemiştir (Lélé, 1991).

Brundtland Komisyonu Raporu (Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, 1987) sürdürülebilir kalkınmanın önemini vurgulayarak, aslında onu Birleşmiş Milletler ve çok taraflı kalkınma gündeminin önemli konularının başında olduğunu ele almaktadır (Daly, 1990). Rapora göre; “Sürdürülebilir Kalkınma, gelecek nesillerin, ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yetenek ve olanaklarını kısıtlamaksızın, bugünkü ihtiyaçların karşılanmasıdır (Seydioğulları, 2013)” olarak karşılık bulmaktadır. 20 Mart 1987 yılında ‘ortak geleceğimiz’ başlığı altında gerçekleştirilen Stockholm Konferansı içerisinde yer alan bu rapor kaynaklarımızı kullanırken geleceği düşünmemiz gerekliliğini yeniden vurgulamıştır.

Çankır ve Semiz raporun temel sorunsalını “çevre ile gelişme arasında var olan uyumsuzlukların, ekonomik gelişme uğruna feda edilmesi” olarak sunmuştur. Yine Birleşmiş Milletler yeni bir Çevre ve Kalkınma Konferansını 1992 yılında Brezilyanın başkenti Rio de Janeiro’da yapmış, 178 ülke katılımı ile gerçekleştirilmesi sebebiyle “Yeryüzü Zirvesi” (Earth Summit) olarak da adlandırılmış olan bu konferansın amacı geçen 20 yıllık süre içindeki gelişmeleri değerlendirmek ve geleceğe yönelik politikaları belirlemek olmuştur. Rio Bildirgesi 3. ilkesinde “Çevresel ve gelişmeye ilişkin gereksinimlerin eşit karşılanması” ve 4. ilkesinde, “Sürdürülebilir gelişmeyi başarmak için, çevre koruma anlayışı, gelişme çabalarının ayrılmaz bir parçası olacaktır. Bunlar birbirinden ayrı düşünülemez.” (Çankır vd., 2014) ifadeleriyle sürdürülebilir kalkınma hareketlerinin çevreyi gözetten bir politika izlemesi gerektiğini savunmuştur.

Karaman ise sürdürülebilirlik kavramının tanımı itibariyle hem aktif hem de proaktif bir yapıya sahip olduğunu belirtirken, kavramın bir toplumun, ekosistemin ya da sürekliliği olan herhangi bir sistemin işlerini kesintisiz, bozulmadan ya da sistemin hayati bağı olan ana kaynaklara aşırı yüklenmeden devam ettirebilme yeteneği olarak tanımlamaktadır (Engin ve Akgöz, 2013).

Sürdürülebilir kalkınma, doğal kaynakları, insan kaynağını, fiziksel ve finansal servetimizi, uzun dönem refahı ve insanlık için yöneten bir kalkınma stratejisi olarak tanımlamıştır (Gürlük, 2010).

Sonuç olarak, sürdürülebilir kalkınma kavramı, temel olarak günümüz ekonomik gelişmelerinin çevreye ve insana zarar vermeden devam edebilmesine dikkat çekmektedir

(Engin ve Akgöz, 2013). Ekonomik sistem tarafından üretilen sermaye stokundaki yükselmenin ve teknolojik gelişmeye bağlı olarak gözlenecek etkinlik artışının doğal kaynaklar stokundaki azalmayı yeterince telafi edeceği ve böylece ekonomilerin sürdürülebilir kalkınma çizgisini koruyabilecekleri de ileri sürülmektedir (Ergün ve Çobanoğlu, 2017).

Sürdürülebilir kalkınmanın Fransa’da hazırlanan Sürdürülebilir Gelişme Raporu’nda dört madde altında şöyle açıklanması ise; (1.) Sürdürülebilir kalkınma (SK), ekonomik kalkınma ile gelişme fikrini kapsar; fakat (2.) SK insanoğlunun yaşamını olumsuz olarak etkilememelidir; (3.) aynı zamanda doğal ve kültürel mirası da göz önünde bulundurmalı, (4.) şimdiki ve gelecekteki nesillerin dayanışmasını garanti etmeye çalışmalıdır şeklinde oluşturulmuştur (Özmehmet, 2008).

Bu tanımlarla beraber sürdürülebilir kalkınma kavramının birçok başlığı kendinde bütünleştirdiği ve bunların beraberce ilerlemesini kastettiği sonucuna varabiliriz. Yine tanımlar göz önünde bulundurulduğunda sürdürülebilir kalkınma bileşenlerini de elde etmemiz kolaylaşacaktır. Bu doğrultuda SK’ nın başarılı olabilmesi için kavramın üç boyutu üzerinde tartışmalar yapılmaktadır. Bunlar (Tıraş, 2012);

Şekil 1: Sürdürülebilir Kalkınma Boyutları

(Gedik, 2020)

Sosyal Bileşen

Sosyal açıdan sürdürülebilir bir sistem, dağıtımsal eşitlik, sağlık ve eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği ve siyasi hesap verebilirlik ve katılım dahil olmak üzere yeterli sosyal hizmetlerin sağlanması olmalıdır (Gedik, 2020).

Sosyal bileşeni kurumsal açıdan ele alan Coşgun, ‘şirketler kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarıyla toplumda sosyal eşitliğin sağlanmasına katkıda bulunurlar. Ekonomik, yasal, etik yükümlülüklerini yerine getiren ve gönüllü faaliyetlerde bulunan şirketler, toplum üyelerinin kaynaklara eşit bir biçimde ulaşmasına imkân sağlarlar’ biçiminde ifade etmiştir (Coşgun, 2013).

Ekonomik Bileşen

Ekonomik olarak sürdürülebilir bir sistem, mal ve hizmetleri süregelen esaslara dayanarak üretebilmeli; hükümet ve dış borçların yönetilebilirliğini sürdürebilmeli, tarımsal ve endüstriyel üretime zarar veren sektörel dengesizliklerden sakınmalıdır. Ekonomik dalgalanmaların fazla olması ve istikrarsızlık, gelirlerin üretime dönüşmeyecek şekilde kullanılması, yatırımların yetersiz olması ve istihdam olanaklarının sınırlılığı durumunda sürdürülebilir bir ekonomik kalkınmadan söz etmek mümkün görünmemektedir (Özmete, 2010). Ekonomik açıdan sürdürülebilir bir sistem tarım ve sanayi üretimine zarar veren aşırı sektörel dengesizliklerden sakınabilen, iç borç ve kamu borcunu yönetilebilir düzeylerde koruyabilen ve devamlılık temelinde mal ve hizmetler üretebilen bir sistemdir (Sarıkaya, 2007).

Ekolojik/Çevresel Bileşen

SK temel amaç, yaşam kalitesini yükseltirken çevre ile ilişkili politikaları kullanarak hedeflenen sosyo-ekonomik düzeye erişimdir (Alkanoğlu, 2009). Çevre ile sosyoekonomik gelişme arasındaki ilişkileri iyi kurgulanmamış bir kalkınma stratejisinin uygulanması, şu anki ihtiyaçları karşılayabilse de insanların gelecekteki temel ihtiyaçlarının karşılanmasını tehlikeye sokabilir. Çünkü büyümenin hangi sınırdan sonra çevresel felaketlere yol açacağı kesin değildir ve çevresel bozulma çoğu zaman geri döndürülemez niteliktedir (Tosunoğlu, 2014).

Elde ettiğimiz bu üç bileşen tanımlarının içerisinde bir diğer bileşenin bulunması, bileşenlerin birbirleriyle olan bağlantısını göstermektedir. Yalnızca tek bir bileşene yönelmek sürdürülebilirliği olumsuz etkileyebilecek hatta sürdürülemez yöntemlerin uygulanmasına sebebiyet verebilecektir. Dünya Ekonomik Kalkınma Komisyonuna göre SK, çevresellik, ekonomiklik ve sosyal eşitlik ilkelerinin eş zamanlı olarak benimsenmesini gerektirmektedir (Sarıkaya, 2007).

2. TÜRKİYE’DE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Birleşmiş Milletler (BM) sürdürülebilir kalkınma için belli amaçlar sunmuş ve ülkeler de bu amaçlar doğrultusunda kendi planlarını hazırlamışlardır. Türkiye’de bu amaçları benimsemiş bunlara yönelik çalışmalar yapmıştır.

Türkiye’de ilk kez çevre sorunlarını Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977) döneminde ele almıştır. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’ndan sonra, doğal kaynakların etkin kullanımının ve gelecek kuşaklara aktarımının sağlanması için yeni politikaların oluşturulması yönünde değerlendirmeler yapmıştır. Çevre konusunun diğer sektör politikalarında dikkate alınması ve ağırlıklı biçimde sürdürülebilir kalkınmayı hedefleyen yaklaşım, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) ile söz konusu olmuştur. Yedinci (1996-2000) ve Sekizinci (2001-2005) Beş Yıllık Kalkınma Planları dönemlerinde ise, çevre sorunlarının sosyal, ekonomik politikalara ve sektörlerle entegrasyonu yönünde çalışmalar söz konusu olmuştur. Türkiye, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) ile birlikte, AB’nin sürdürülebilir kalkınma stratejisini uygulamaya yönelmiştir (Karakaya ve Kızıloğlu, 2016). Bunların yanında Rio Konferansı’nın kararlarını yaşama geçirmek amacıyla, kapsamlı ve geniş katılımlı çalışmalar bağlamında hazırlanan "Yerel Gündem 21" eylem planı da Türkiye’de birçok ilde aktif rol üstlenmiş ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından dünyadaki en iyi uygulamalardan biri olarak kabul edilmiştir (Özmehmet, 2008).

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları yoksulluğun sona erdirilmesi, çevrenin korunması, iklim krizine karşı önlem alınması, refahın adil paylaşımı ve barışı hedeflemektedir (<https://turkey.un.org/tr/sdgs>). Her bir hedef ülkelerin kalkınmışlık düzeyini ileriye götürmekte ölçüt olarak alınmaktadır. Bu çalışmada ise yalnızca Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam başlığı altında değerlendirmeler gerçekleştirilecektir.

3. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA PLANI OLARAK SAĞLIKLI VE KALİTELİ YAŞAM

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) yaşam kalitesini “kişinin kendi amaçlarına, beklentilerine, standartlarına ve çıkarlarına göre bir kültür ve değer sisteminde kendi yaşamını algılaması” olarak tanımlamıştır (Boylu ve Paçacıoğlu, 2016). Kişinin fiziksel sağlığı, psikolojik durumu, inançları, sosyal ilişkileri ve çevresiyle ilişkisinden karmaşık bir yolla etkilenen geniş bir kavramdır. Sağlıkla ilişkili yaşam kalitesi ise esas olarak kişinin sağlığı tarafından belirlenen, klinik girişimlerle etkilenebilen genel yaşam

kalitesinin bir bileşenidir. Kişinin, hastalığı ve uygulanan tedavilerin fonksiyonel etkilerini nasıl algıladığı ile ilişkilidir (Başaran vd., 2005).

Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam başlığı BM tarafından üçüncü hedef olarak belirlenmiştir. Bu hedef içeriğinde; 2030 yılına kadar anne/yeni doğan/çocuk ölüm oranlarını, bulaşıcı olmayan hastalıkların sebep olduğu ölümlerin oranını, madde bağımlılığını, trafik kazalarından kaynaklı ölümlerin oranlarının azalmasını sağlamak; aile planlamaları yapmak, temel sağlık hizmetlerine ulaşımı güvenli ve kaliteli olacak biçimde sigorta altına almak, kimyasal kaynaklı bulaşmalar sonucu oluşacak ölümleri azaltmak, gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerde sağlık finansmanı ve işe alımı artırmak, ülkelerin ulusal ve sağlık risklerine karşı erken uyarı, risk azaltma ve risk yönetimi kapasitelerini güçlendirmek olarak belirtilmiştir (<https://www.kureselamaclar.org/>).

2030 yılına kadar, AIDS, tüberküloz, sıtma ve ihmal edilen tropik hastalık salgınlarını bitirmek ve hepatit, su kaynaklı hastalıklar ve diğer bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmeyi içeriğine sahip Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam amacı, özellikle gelişmekte olan ülkeleri etkileyen bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalıklar için ilaç ve aşıların araştırılmasını ve geliştirilmesini desteklemek, halk sağlığının korunması ve özellikle herkesin ilaçlara erişiminin sağlanması için gelişmekte olan ülkelerin Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşmasının tüm hükümlerini kullanabilme hakkını tanıyan Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları (TRIPS) ve Kamu Sağlığına İlişkin Doha Deklarasyonuna uyumlu olacak şekilde karşılanabilir zaruri ilaç ve aşılarla erişimi kolaylaştırmak (<http://www.surdurulebilirlikalkinma.gov.tr/amaclari/saglik-ve-refah/>) olarak BM tarafından belirtilmiştir.

Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam iki ana tema odağında değerlendirilmektedir 1. Koruyucu sağlık hizmetlerine yönelik programlar ve 2. Sağlık hizmet sunumunun ve altyapısının geliştirilmesi alanlarıdır.

Türkiye’de 2000’li yılların başından itibaren yürütülen Sağlıkta Dönüşüm Programı çerçevesinde sağlık alanında fiziki altyapı, hizmet kalitesi, hizmete erişim ve mali destekler bağlamında reform niteliğinde olan önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu gelişmelerin etkisiyle hedeflerle ilişkili tüm göstergelerde iyileşme sağlanmış olup göstergeler açısından Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam Türkiye’nin en iyi durumda olduğu amaçlardan biri haline gelmiştir. Bulaşıcı hastalıklar ve risk faktörleriyle mücadele

edilerek, bu alanda yerel yönetimlerle işbirliklerinin artırılması konusu mevcut ve gelecek hedefleri içerisinde yer almaktadır.

Yürürlükteki mevzuat, sağlık risklerinin önlenmesi ve sağlık hizmetlerinin yurt içinde eşit, ulaşılabilir, kaliteli, hızlı ve verimli olarak yürütülmesini amaçlayan düzenlemeler getirmektedir. Bu çerçevede, bütüncül bir yaklaşım ile sağlığın geliştirilmesine yönelik önleyici, koruyucu, tedavi edici ve rehabilite edici yapı bir arada ele alınmakta ve koruyucu önleyici yaklaşımlara öncelik verilmektedir. Türkiye’de bu alandan Sorumlu veya İlgili Kurum/ Kuruluşlar; Sağlık Bakanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Karayolları Genel Müdürlüğü, Sosyal Güvenlik Kurumu, TİKA, TÜBİTAK, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları’dır.

Türkiye 2030 Gündeminin kabulünden hemen sonra kendisi için geçerli olan 218 göstergenin sorumlu ve ilgili kuruluşlarını belirlemiş ve Şubat 2019’da 83 göstergeden oluşan SK Göstergeler Seti’ni yayımlamıştır. Türkiye göstergeler açısından oransal olarak Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) 3, SKA 7, SKA 9 göstergelerinde güçlü olup SKA 1, SKA 2, SKA 12, SKA 13 ve SKA 14 göstergelerinde ilave çalışmalara ihtiyaç duymaktadır. Türkiye SK Değerlendirme Raporunda gelişmelerini bu biçimde sunmuştur (2009).

4. COVID-19 PANDEMİSİ

Dünya her döneminde salgın hastalıklarla baş etmeye çalışmıştır. Salgın hastalıklar belirli bir popülasyondaki çok sayıda insana kısa bir süre içinde hızla yayılmakta bu hızlı yayılımın dünya çapına ulaşarak daha büyük insan kitlelerinin hayatını tehdit etmesiyle pandemi olarak isimlendirilmektedir (Yıldırım, 2020).

Korona virüsler (CoV), soğuk algınlığından Orta Doğu Solunum Sendromu (MERS-CoV) ve Ağır Akut Solunum Sendromu (SARS-CoV) gibi daha ciddi hastalıklara kadar çeşitli hastalıklara neden olan büyük bir virüs ailesidir. COVID-19 ise diğer iki korona virüsten farklıdır, çünkü hastalık çeşitliliği geniştir ve vakaların yaklaşık yüzde 80’inde hafif bir enfeksiyona yol açmasıyla üzerinde kontrol oluşturulmasını güçleştirir (Ulun, 2020).

31 Aralık 2019’da DSÖ, Çin’in Wuhan Şehrindeki nedeni bilinmeyen zatürre vakaları hakkında bilgilendirildi. 7 Ocak 2020’de Çinli yetkililer tarafından neden olarak yeni bir korona virüs tespit edildi ve geçici olarak "2019-nCoV" (sonrasında COVID-19)

olarak adlandırıldı. 1 Mart 2020'de Çin dışındaki vaka sayısındaki hızlı artış, DSÖ Genel Direktörü Dr.Tedros Adhanom Ghebreyesus'un salgının bir pandemi olarak nitelendirilebileceğini açıklamasına yol açtı. O zamana kadar 114 ülkede 118.000'den fazla vaka rapor edilmiş ve 4291 ölüm kaydedilmiştir (WHO 2020). Gerçekleştirilmiş olan sıkı çalışmalara rağmen BM karşılaşılan COVID-19 salgını için pandemi duyurusunu geç yaptığı iddiasıyla kamuoyunca eleştirilmelere de maruz kalmıştır.

Damlacık ve temas yoluyla bulaşan COVID-19'un net olarak bilinen en tipik belirtileri; yüksek ateş, kuru öksürük ve yorgunluktur. Bu belirtilerin genellikle hastalığın beşinci gününde ortaya çıktığı; ancak farklı vakalarda, ikinci günden on dördüncü güne kadar bir aralıkta farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (Budak vd., 2020).

Türkiye'de 15.12.2020 tarihi itibarıyla; Toplam vaka sayısı 1.780.673, Ölüm sayısı ise 15.977 olarak yayımlanmış ve pandeminin bir yıllık süreci gösterilmiştir.

4.1 . Türkiye ve Pandemi Süreci

Türkiye'de ilk COVID-19 vakası 11 Mart 2020'de saptanmıştır. Devam eden süreçte dünyada olduğu gibi Türkiye'de de vaka sayılarında artış görülmüştür (Sağlık Bakanlığı, 2020). Devam eden artış ülkelerin pandemi sürecini yönetmeleri gerekliliğini ortaya koymuştur, pandeminin hızını azaltmada iki farklı yöntem belirlenmiştir; (1) Toplumda direnç oluşturmaya yönelik sürü bağışıklığı olarak nitelendirilen metot olup virüse müdahale edilmeden yayılımına izin verilmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. (2) İkinci benimsenen yöntem ise sosyal mesafelerin korunmasına yönelik tedbirlerin alınması, kısıtlamaların etkin kullanımı olarak karşımıza çıkmakta olup sürü bağışıklığını oluşturmaya yönelik uygulamaya nazaran daha etkin ve yaygın kullanım alanı bulmuş ve tüm ülkeler tarafından zorunlu olarak benimsenmiştir. Türkiye'de uygulama alanı içerisinde ikinci yöntemi benimsemiş, buna yönelik politika ve stratejiler oluşturmuştur (Milanlıoğlu, 2020).

4.2 . Politika ve Stratejiler

Salgının erken döneminde (10 Ocak 2020 tarihinde) Sağlık Bakanlığı (SB) bünyesinde enfeksiyon, mikrobiyoloji, viroloji, iç hastalıkları, yoğun bakım ve göğüs hastalıkları alanında üniversitelerde akademisyen olarak çalışan 38 tıp bilimcisinden oluşan ve başkanlığını Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın yapmakta olduğu Korona virüs Bilim Kurulu oluşturulmuştur (Sağlık Bakanlığı, 2020a).

Ülkemiz süreci serinkanlı ve bilimsel yürütmektedir. Hızla Bilim Kurulu oluşturulmuş, tüm seviyelerdeki eğitim kurumlarında eğitime ara verilerek 65 yaş üstüne sokağa çıkma yasağını uygulayarak hareketliliği, sosyal alan faaliyetlerini ve süreci yüksek hassasiyetle yönetmeye başlanmıştır. Bunun yanında sokağa çıkma yasağı genişletilmiş, yalnızca çalışanlara imtiyaz gösterilmiştir.

İlaç olmayan kimyasallarla el temizliği, maske kullanımı, bireysel karantina gibi kişisel önlemler; okulların kapatılması ve toplu etkinliklerin iptal edilmesi, kamuda mesai yükünün ve tüm sektörlerde iş hareketliliğinin azaltılması gibi toplumsal tedbirler; sosyal alanlardaki yüzeylerin temizlenmesi gibi çevresel önlemler ile virüsün yayılması yavaşlatılmaya ve kontrol altında tutulmaya çalışılmaktadır (Aslan, 2020).

Türkiye, komşularına açılan sınır kapılarını, COVID-19 önlemleri kapsamında yolcu giriş ve çıkışlarına kapattı. Dört ülkedeki beş nokta dışında tüm uluslararası uçuşlar durduruldu. Umre ziyaretinden dönenler, yurtdışından dönmek isteyenler ve yurt dışında öğrenim görenler Kredi ve Yurtlar Kurumu'na ait öğrenci yurtlarında karantinaya alındı. 17 Mart itibariyle tiyatro, sinema, lokanta, kahvehane, internet kafe ve kapalı çocuk oyun alanları, berber ve kuaförlerin faaliyetleri durduruldu. 16 Mart Pazartesi'den itibaren yüksek öğretim dâhil her seviyeden eğitime uzun süreli ara verdi, eğitimin uzaktan yapılması kararlaştırıldı (Budak, 2020).

Ülkemizdeki mevcut 1534 hastaneye ilave olarak salgın döneminde açılan yeni şehir hastaneleri ile birlikte sadece şehir hastanesi sayısı 11'e ulaşmıştır. Aynı şekilde salgın döneminde 45 gün içerisinde kalıcı olarak hizmet vermek üzere 1008 yatak kapasiteli Sancaktepe Prof. Dr. Feriha Öz Acil Durum Hastanesi ve 1008 yatak kapasiteli Yeşilköy Prof. Dr. Murat Dilmener Acil Durum Hastanesi inşa edilerek hizmete açılmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2020a). Pandemi hastanelerinin bulunmadığı durumda, ikinci basamak erişkin yoğun bakım ünitesi bulunan hastaneler de pandemi hastanesi olarak hizmet vermektedir. Özellikle bu süreçte, yurtdışından Türkiye'ye giriş yapan kişiler, olası vaka olarak kabul edilmekte ve aile hekimlikleri tarafından, evlerinde takip edilmektedir. Yine yurt dışından toplu olarak geldiği tespit edilmiş grupların izolesi ve takipleri de ilgili il sağlık müdürlüklerince koordine edilmektedir (dogrulukpayi.com).

Türkiye, ülke içerisinde ekonomik bir krizin patlamasını önlemek ve üretimin artışını sağlamak, para akışının devamlılığına ortam oluşturmak için, vaka sayılarının da azalması ile normalleşme adını verdiği politikasında alınan önlemleri azaltmıştır.

Sonrasında ortaya çıkan atmosfer sebebiyle de vaka sayılarında yeniden artış görülmüş Sağlık Bakanı Fahrettin Koca yaptığı bir açıklamasında ikinci pik noktasının görüldüğünü belirtmiştir. Sokağa çıkma yasağı gibi toplulukların bir arada bulunmasını önleyebilecek yeni kısıtlamalar getirilmiştir. Sağlık önlemleri için her alanda bilgilendirme yapılmış, her alan için ayrı ayrı uygulama ve önlem raporları SB tarafından oluşturulmuştur.

DSÖ başta olmak üzere uluslararası kuruluşların pandemiye ilişkin gerçekleştirdikleri çalışmalara ve bilgi alışverişine yönelik toplantılara Türkiye tarafından aktif şekilde katılım sağlanmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2020a).

5. MATERYAL- METOD

Araştırmanın amacı;

Araştırmamızın ana amacı Dünyada ve Türkiye’de yaşanan COVID-19 pandemisinin Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma kaynaklı sağlıklı ve kaliteli yaşam üzerine etkisi ve kalkınma planlarının uyumunun değerlendirilmesidir.

Araştırmanın Önemi

COVID-19 pandemisi tüm Dünyanın sağlıklı ve kaliteli yaşamını olumsuz etkilemiş ve kalıcı sonuçları olmuştur. Ülkeler pandeminin etkilerini enaza indirmek ve toplumu korumak için çeşitli önlemler almaya çalışmakta ancak önlemlerin sonuçları henüz anlaşılamamaktadır. Ülkelerin sürdürülebilir sağlıklı ve kaliteli yaşam standartlarını korumak için uzun vadeli ve köklü önlemler almalı ve kalkınma planlarında gerekli stratejileri oluşturmalıdır. Bu hazırlık ve çalışmaları yapamayan ülkelerde sürdürülebilir sağlıklı ve kaliteli yaşam olanaklarının gerçekleşmeyeceği anlaşılmaktadır. Ülkemiz kalkınma planları bu çerçevede revize edilerek gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamız nitel araştırma yöntemidir. Ulusal ve uluslararası literatür taranarak ülkemiz kalkınma planlarının pandeminin olası sürdürülebilir sağlıklı ve kaliteli yaşam üzerindeki etkilerine karşı koruyucu ve düzenleyici hedef ve stratejilerine uyumlu olup olmadığı değerlendirilecektir.

Bulgular

Ebola, grip, SARS, MERS gibi yeni ortaya çıkan bulaşıcı hastalıklar (EID'ler) ve son zamanlarda korona virüs (2019-nCoV) büyük ölçekli ölüm ve hastalıklara neden

olmakta, ticaret ve seyahat ağılarına zarar vermekte ve sivil huzursuzluğu tetiklemektedir. Yerel olarak ortaya çıkan bölgesel salgınlara veya küresel salgınlara yol açtığında, ekonomik etkileri yıkıcı olabilmektedir: 2003'teki SARS salgını, 2009'daki H1N1 salgını ve 2013-2016'daki Batı Afrika Ebola salgını, ekonomik zararlarda 10 milyar ABD dolarından fazla hasara neden olmuştur. SARS ile yakından ilişkili yeni bir korona virüs salgını, bir kez daha dünyayı ayak parmaklarının üzerinde tutmakta ve büyük ekonomik kayıplara sebep olacağı görülmektedir (Di Marco vd, 2020).

UNIDO'nun verileri, Covid-19 krizinin başlamasından önceki genel ekonomik yavaşlamayı gösteren üretim artışında istikrarlı bir düşüş olduğunu göstermektedir. Dünya genelinde imalat sanayi üretimi büyüme oranı %1'in altına düşmüş ve 2019'un dördüncü çeyreğinde yüzde 0,7 olarak kalmıştır. 2019'un dördüncü çeyreğinde, sadece üç sanayi tüm ülke gruplarında yıllık bazda pozitif bir büyüme kaydetmiştir. Bunlar temel eczacılık ürünleri, içecekler ve gıda ürünleridir (Ulun, 2020). 13 Mart haftasında ilk vakanın görülmesinin üzerinden 2 gün geçmesine rağmen market ve alışveriş merkezlerinde yapılan harcamalar, 6 Mart haftasına kıyasla yüzde 20 artışla 4,4 milyar TL, çeşitli gıda harcamaları ise yüzde 5 artışla 1,4 milyar TL oldu (Dündar, 2020). McKinsey araştırması sonucunda krize Türkiye ölçeğinde yaklaşıldığında, Türk tüketicinin geleceğe karamsar baktığına ilişkin yorumlar hâkim durumda. Türkiye'nin yukarıda da belirtildiği gibi bazı ayırt edici kategorilerde harcamalarının artmasına karşılık bunun dışındaki başlıklarda daha az harcama yapma yönünde eğilim gösterdiği görülüyor (sivilsayfalar.org). Bu durumun devam etmesi bazı iş alanlarının zor durumlar yaşamasına sebep olmakla beraber ekonomik canlılığın belirli bir iş çerçevesi içerisinde hapsolmasına sebep olabilir. Vaka sayıların artmasına paralel kısıtlamaların yeniden uygulanmaya konmuştur. Kısıtlamalar içerisine girilen ekonomik zorluğun üstesinden gelebilmek için mesai saatleri dışına konulmuş (hafta içi 21.00- 05.00) üretimin devamlılığını sürdürmek amaçlanmıştır.

Özellikle hizmet sektörü içerisinde süreçten en olumsuz etkilenen kadınlar olmuştur. Bu durum kısıtlamalara paralel olarak artıp azalabilmesine karşın; Ağustos 2020'de kadın istihdamı geçen yılın aynı dönemine göre 16 ilde azalırken, 65 ilde artış göstermiştir (Doğanay vd., 2020).

Türkiye'nin uluslar arası benimsediği politikaların da ekonomisinin üzerindeki önemi yadsınamaz. Milanlıoğlu' nun (2020) yapmış olduğu hukuki sözleşmeler değerlendirmesinde, Türkiye'nin yapmış olduğu sözleşmelerin, pandemi dikkate alınarak

gözden geçirilmesi gerekliliği ibareleri, sözleşmelerde herhangi bir salgın veya pandemi sürecinin göz önünde bulundurulmadan gerçekleştirildiğine işaret etmektedir.

Ülkeler hazırlıklı veya hazırlıksız olarak bu pandemi sürecine dahil olmuşlardır ve bu süreçten en az kayıpla çıkmak için çabalamaktadırlar. COVID-19 salgınının insanların geçim sıkıntısına yönelik büyük tehdidine rağmen, birçok ülke Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşmasını sonuçlandırarak ekonomik kalkınmanın, istihdamın ve bölgesel değer zincirlerinin güçlendirilmesi konularında güçlü bir irade ortaya koyduklarını belirtmişlerdir.(Bozkurt, 2020)

Türkiye 10. Kalkınma Planı 2014-2018 yıllarını kapsayıcı olarak yazılmıştır. Planda sağlık durum analizi yapılırken, bulaşıcı hastalıkların ve koruyucu sağlık hizmetlerinin içerisinde bulunduğu reform niteliğinde gelişmelerin sağlandığı belirtilmiştir. Sağlık alanında belli başlı politikalar belirlenmesine karşın salgın hastalıklara dair bir politika belirtilmemiştir. Sağlıklı yaşam ve hareketlilik alanında amaç ve kapsam içerisinde salgın hastalıkları önleyicilik bulunmasıyla beraber programın hedefleri içerisinde yer edinememiştir. Bunun yanında amaç ve kapsamda geliştirilmesi gereken alanlar içerisinde salgın hastalıkların bulunmaması ve her alan için yeni bir başlık açılırken salgın başlığı burada da görülmemektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013). Afet risklerinin yönetilmesine yönelik çalışmalar sunulurken, iletişim alanının geliştirileceğine yönelik beyana paralel olarak, salgın sürecinde yetkililerin sürekli olarak kamuoyu bildirimleri yapmaları sayılabilir.

SKA arasında bulaşıcı hastalıklara gerekli eğilim “2019 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Türkiye 2. Ulusal Gözden Geçirme Raporu Ortak Hedefler için Sağlam Temeller” raporunda görülmemektedir. Toplumun kırılgan noktaları olarak bilinen anne ve bebek üzerine yoğunlaşması, özel durumlarda gereken pozitif ayrımcılığın uygulanması açısından uygun olmasına karşın, salgın hastalıklara az bir bölüm ayrılması, ortaya çıkacak salgın durumunda yeterli politikanın sunulmasını engeller niteliktedir. Bu tutum 11. Kalkınma Planı (2019-2023) içeriğinde bulaşıcı olmayan hastalıklar, medikal, sağlık hizmetleri gibi politikalarla devam etmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan araştırmalarda 2000’li yıllarda bile Sars-cov ikilisine sıkça rastlanmakta ve korona virüslere yönelik araştırmalar görölmektedir. Günümüzde yaşadığımız COVID-19 virüsü aslında yıllar öncesinde temellerini barındırmaktadır ve gelecekte de böyle bir salgın yaşanabileceği olasılıklar içerisinde. Tarihte yaşanan salgınlar ise bu öngörüyü destekler niteliktedir. Ortaya çıkan her salgın toplumların ve devletlerin alışkanlıklarını değiştirmiş ve geleceklerine yön vermelerinde etkili rol oynamıştır.

BM 2030 Gündeminde ve Paris Anlaşmasında belirtilen hedefler, bu kafa karıştırıcı dönemde sürdürülebilir bir kalkınma için rotada kalmak adına bir pusula görevi görebilir. COVID-19 karşısında benimsenen kısa vadeli çözümlerin orta ve uzun vadeli kalkınma hedefleriyle uyumlu olmasını sağlamaya yardımcı olabilirler. BM ayrıca COVID-19 krizinden kurtulmanın “farklı bir ekonomiye yol açması gerektiğini” vurgulamaktadır. Ayrıca kaynakları verimli kullanan yeşil teşvik paketlerinin adil ve sürdürülebilir ekonomik büyümeye yol açabileceğine işaret etmektedir. Öyle ki, SK için kamu politikaları siyasi kutuplaşma, jeopolitik gerilimler ve diğer faktörler tarafından engellenebilmektedir (Dewitt vd., 2020). SK Hedeflerinin 2030 yılı için öngörölen zaman çerçevesinde elde edilmesi ikincil hale geldiği anlaşılmakta, devam eden pandeminin süresi tahmin edilemez olması ile beraber pandeminin sonucu ve bitiş noktası belirsizliğini korumaktadır. Birbirine bağlı kalkınma mekanizmaları göz önüne alındığında, sağlıkla ilgili SKA 3 (Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam) de ciddi şekilde etkilendiği ortaya çıkmıştır. SKA 3, SKA 1 (Yoksulluk), SKA 2 (Sıfır Açlık), SKA 4 (Kaliteli Eğitim), SKA 5 (Cinsiyet Eşitliği), SKA 6 (Temiz Su ve Sanitasyon), SKA 13 (İklim) ile iç içe geçmiştir ve bunları tamamlar niteliktedir. SKA 14 (Su Altında Yaşam), SKA 15 (Karada Yaşam) ve SKA 17 (Hedefler için Ortaklık) başarılarının ancak küresel işbirlikçi çabalarla elde edilebileceği anlaşılmaktadır (Khetrapal vd., 2020).

COVID-19 ile bir yıl geçirilmiş durumda ve süreç içerisinde vaka sayıları azalmış sonra yeniden artmış SB’ da bu durum için ikinci patlak noktasını yaşıyoruz diye belirtmiştir. Dolayısıyla, bundan sonraki süreçte de pandeminin nasıl bir yol izleyeceği bilinmemekle birlikte; sağlık sistemleri içerisinde, koruyucu sağlık hizmetlerine yönelik çalışmaların ve yatırımların artırılması gerektiği düşünölmektedir. Yine, geride bırakılan zaman dilimi göstermiştir ki insanoğlu, bundan sonraki süreçte, bugüne kadarki

normallerini değiştirmeye hazır olmalıdır. Özellikle, devlet yönetimleri tarafından; toplumun sağlık okuryazarlık seviyesini ve edinilen bilginin gündelik davranışlara aktarılma derecesini artırmaya yönelik planlamaların yapılması ve bu yönde toplumsal eğitim faaliyetleri başlatılması gerektiği düşünölmektedir (Budak, 2020).

Türkiye pandemi sürecini iyi yönetmeye çalışmasının yanında mevcut politikalarının içerisinde herhangi salgın/pandemiye özgü bir biçim oluşturmamasının eksikliğini de yaşamıştır. Yine de küresel seyri izleyebilmiş olması Türkiye'nin olumlu sonuçlara gidebilmesinde yardımcı olmuştur. SB' da çalışmalarıyla istenen olumlu sonuçlara ulaşılmasını hedeflemiştir. Ülke kendini gerekli politik önlemlerle hazırlamasıyla, bu hazırlığın sonuca bağlanmasında en büyük paydaş olan toplumun da hazır olması gerekmektedir. İzlenen süreçte toplumun yeterince bilinçli olmadığı da söylenebilir. Bulaşıcı hastalıkların etkisini bu denli yoğun görmüş olmamızla beraber, gelecek pandemilere, gerek politikalarla gerekse toplumsal bilinçlendirme yöntemleriyle hazırlıklı olma çalışmaları yapılmalıdır. Ülkelerin belirleyeceği politika ve stratejiler toplumsal bilinçlenme ve yönlendirmelerde de etkili olacağı düşünölmektedir.

DSÖ Sağlık ve Çevre Komisyonu kalkınma kavramını; 'insan hayat kalitesinin geliştirilmesi süreci' olarak tanımlamaktadır. Ekonomik, sosyal veya sağlık alanındaki gelişmeler birbirinden farklı alanlar olarak değerlendirilse bile aslında bu parçalar birbirleriyle etkileşmekte olduklarından dolayı bütöünün parçaları olarak görölmeleri gereklidir (Çelik, 2006). Sürdürülebilirliğin bir kalkınma hedefi olarak ekonominin yeniden canlandırılması gerekiyorsa, düşük ve orta gelirli ekonomilerin uygun maliyetli ve aynı anda birden çok SKH'ya ulaşan politikalar geliştirmesi gerekecektir (Barbier ve Burges, 2020). Bunları gerçekleştirme için Türkiye'nin büyük dış finansman ihtiyacı olduğu unutulmamalıdır. Dış borç ödemesi ve 2020'de yapılacak olan geri ödemelerin GSYİH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla)'nın yüzde 23'ü kadar olduğu görölmektedir (169 milyar dolar). Şeffaf para politikası, iyi tasarlanmış ve kapsamlı bir makroekonomik ve yapısal reformlar, politika güvenilirliğini artıracak ve dış borçlanma maliyetlerini ve marjlarını azaltacaktır. Uluslararası kurumlardan fon sağlanması, politika paketi ve uluslararası piyasalardaki finansman açığının kapatılmasına yardımcı olarak pandemi sırasında karşılaşılan mali sıkıntıları hafifletebilecektir (Çakmaklı vd., 2020).

SKH ilerleme, COVID-19'dan önce bile yavaş yürümekteydi. Şimdi, 169 hedefin çoğunun 2030 yılına kadar karşılanamayacak olması daha da olası görönmektedir. Daha

kötüsü, bazıları ters etki yapabilir durumdadır. 169 hedefin üçte ikisi ya bu pandeminin bir sonucu olarak tehdit altındadır ya da etkilerini hafifletmek için iyi bir konumda değildir. Hatta bazıları sorunları büyütebilir durumdadır. Tablo’da pandemilerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden nasıl etkileneceği özetlenmiştir (Naidoo ve Fisher, 2020). Türkiye’ de aşağıda ki tabloda özetlenen pandemi etkilerinden mutlaka nasibini alacak ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada sorunlar yaşayacaktır. Bu sebep ile kalkınma planlarını aşağıda ki etkiler göz önünde bulunduracak şekilde revize edilmeli ve yapısal düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.

Şekil 2: SKH’ Etkilenebilirliği

SKH	Durum	Etkilenen hedef (ler) örneği
Hedef 1: Yoksulluğu kaldırmak	Tehdit ve hafifletme	Hedef 1.2: 2030'a kadar yoksulluk içinde yaşayan insanların oranını yarıya indirmek Hedef 1.4: temel hizmetlere eşit erişim sağlamak
Hedef 2: Sıfır açlık	Tehdit	Hedef 2.3: çift tarımsal verimlilik ve küçük ölçekli gıda üreticilerinin gelirleri
Hedef 3: İyi sağlık ve esenlik	Tehdit ve hafifletme	Hedef 3.8: Genel sağlık sigortasına ulaşmak
Hedef 4: Kaliteli eğitim	Tehdit	Hedef 4.1: tüm çocuklar için ücretsiz, eşitlikçi ve kaliteli eğitim sağlamak
Hedef 5: Cinsiyet eşitliği	Kısmen tehdit	Hedef 5.4: Kamu hizmetleri ve politikaları sağlayarak ücretsiz bakıma ve ev işine değer vermek

SKH	Durum	Etkilenen hedef (ler) örneği
Hedef 6: Temiz su ve sanitasyon	Tehdit	Hedef 6.1: Herkes için güvenli ve uygun fiyatlı içme suyuna erişim sağlanması
Hedef 7: Uygun fiyatlı ve temiz enerji	Tehdit	Hedef 7.3: enerji verimliliğinde küresel iki kat iyileştirme oranı
Hedef 8: İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme	Tehdit	Hedef 8.1: Kişi başına ekonomik büyümeyi sürdürmek
Hedef 9: Sanayi, inovasyon ve altyapı	Tehdit ve ağırlaşan etki	Hedef 9.4: Sürdürülebilir hale getirmek için altyapıyı iyileştirin ve endüstrileri güçlendirin
Hedef 10: Eşitsizliklerin azaltılması	Tehdit	Hedef 10.1: Nüfusun en alt% 40'lık kesiminde ortalamanın üzerinde gelir artışını sürdürmek
Hedef 11: Sürdürülebilir şehirler ve topluluklar	Tehdit	Hedef 11.2: herkes için güvenli, uygun fiyatlı ve sürdürülebilir ulaşım sistemlerine erişim sağlamak
Hedef 12: Sorumlu tüketim ve üretim	Kısmen tehdit	Hedef 12.5: Önleme, azaltma, geri dönüştürme ve yeniden kullanım yoluyla atık oluşumunu azaltmak
Hedef 13: İklim eylemi	Tehdit	Hedef 13.A: Yeşil İklim Fonu'nun gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarını karşılaması için 2020'ye kadar yıllık 100

		milyar ABD doları seferber etmek
SKH	Durum	Etkilenen hedef (ler) örneği
Hedef 14: Suyun altındaki yaşam	Kısmen tehdit	Hedef 14.1: 2025'e kadar her türlü deniz kirliliğini önlemek
Hedef 15: Karada yaşam	Tehdit hafifletme ve	Hedef 15.7: Korunan türlerin kaçak avlanmasına ve kaçakçılığına son verilmesi ve yasa dışı yaban hayatı ürünlerinin talep ve arzının karşılanması
Hedef 16: Barış, adalet ve güçlü kurumlar	Kısmen tehdit	Hedef 16.1: her yerde her türlü şiddetin ve buna bağlı ölümlerin azaltılması
Hedef 17: Hedefler için ortaklıklar	Kısmen tehdit	Hedef 17.2: Gelişmiş ülkeler gayri safi milli gelirin en az% 0,7'sini geliştirmekte olan ülkelere denizaşırı yardımlarda ve% 0,15'ini en az gelişmiş ülkelere ayırmalıdır.

(Naidoo ve Fisher, 2020)

Kilitleme, karantina ve insanların bir araya geldiği halka açık yerlerin kapatılması gibi sosyal mesafe önlemleri, COVID-19 hastalığının yayılmasını hafifletmek için kritik öneme sahiptir. Bununla birlikte, bu sosyal uzaklaşma önlemleri, sosyal bağlılık ve etkileşimlerin kaybı nedeniyle genel halk arasında anksiyete, stres ve depresyon gibi belirli zihinsel sağlık sorunlarına yol açabilir (Pan ve Zhang, 2020). Bu durum SK üzerinde olumsuz etkiler yaratacaktır. Sağlıksız ve psiko-sosyal yapısı bozulmuş toplumlar SK hedeflerine ulaşamaz. Bunun önüne geçebilecek yeni normal olarak adlandırılan bu olağan üstü durumdan etkilerini hafifletmek için teknolojik sosyal ağların desteklenmesi bir yöntem olabilir. Ayrıca bu etkilerin düzeyinin azaltılması ve insanlardaki özgürlük ve

beraberlik davranışını güçlendirecek pandemi dönemlerinde düzenleyebilecek bir şehircilik modeli de geliştirilebilir (NG, 2020).

UNDP ye göre artık “normale dönmek” kesinlikle mümkün değil - çünkü "normal" bizi buraya getirdi. Kriz başkalarına ve gezegene ne kadar derinden bağlı olduğumuzu göstermiştir. COVID-19, bizi değerlerimizi yeniden gözden geçirmeye ve 2030 Gündemi ve SKH' ler tarafından öngörüldüğü gibi ekonomik, sosyal ve çevresel ilerlemeyi gerçekten dengeleyen yeni bir kalkınma alanı tasarlamaya zorlamaktadır. Ülkelerin 2030 hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olmak için daha yeşil ve daha kapsayıcı bir gelecek inşa edebilmenin tek yolu tümleşik çözümler üzerinde çalışmak olduğu açıktır (UNDP, 2020).

KAYNAKÇA

AKGÜL, URUNGU, 2010, Sürdürülebilir kalkınma: Uygulamalı antropolojinin eylem alanı, 134- 161.

ASLAN, RECEP, 2020, Tarihten Günümüze Epidemiler, **Pandemiler ve Covid-19, Ayrıntı Dergisi**, 8.85.

AKLANOĞLU YAZAR, FİLİZ; ERDOĞAN, ELMAS. 2009, Tez Danışmanı. Geleneksel yerleşmelerin sürdürülebilirliği ve ekolojik tasarım: Konya-Sille örneği, PhD Thesis. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.

BOYLU AYDINER, AYFER ve PAÇACIOĞLU, BAHAR, 2016, Yaşam kalitesi ve göstergeleri, **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)**, 8.15: 137-150.

BAŞARAN, SİBEL ve GÜZEL, RENGİN ve SARPEL, TUNAY, 2005, Yaşam kalitesi ve sağlık sonuçlarını değerlendirme ölçütleri, **Romatizma Dergisi (Turkish Journal of Rheumatology)**, 20.1: 55-63.

BUDAK, FATİH ve KORKMAZ, ŞERİF 2020, COVID-19 pandemi sürecine yönelik genel bir değerlendirme: Türkiye örneği, **Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi**, 1: 62-79.

BOZKURT, ARAN, 2020, Küresel Ticarete Neler Oluyor: Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Antlaşması (TEPAV), 1-5.

BARRIER, E. B., ve BURGESS, J. C., (2020). Sustainability and Development After COVID-19, World Development, 135, 105082.

Birleşmiş Milletler Türkiye, Sürdürülebilir Kalkınma Amacı 3, 2020, [://turkey.un.org/tr/sdgs/3](http://turkey.un.org/tr/sdgs/3), 1.1.

COŞKUN, İZEL LEVİ, 2013, Türkiye’de Tüketici Bakış Açısıyla Kurumsal Sürdürülebilirlik Bileşenlerinin Barka Varlığı Bileşenleri ile İlişkisi, 39-43.

ÇAKMAKLI, C. ve DEMİRALP, S. ve KALEMLİ ÖZCAN S. ve YEŞİLTAŞ, S. ve YILDIRIM, M. A., 2020, COVID-19 and Emerging Markets: An Epidemiological Model With International Production Networks and Capital Flows (No. w27191). National Bureau of Economic Research, 27191.

ÇANKIR, BİLAL ve SEMİZ CELİK ve DERYA AKTAS, Aysun, 2014,Sürdürülebilir Yönetim Anlayışı Çerçevesinde Gönüllü Karbon Piyasalarında Kullanılan Standartlar Ve Bu Standartların Karşılaştırmalı Analizi (A Comparative Analysis of Standards Used in Voluntary Carbon Markets). *Journal of Economics, Finance and Accounting*, 1. 1.

DEWİT, A. ve SHAW, R. ve DJALANTE, R., (2020). An integrated approach to sustainable development, National Resilience, and COVID-19 responses: The case of Japan. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 101808.

Daly, H. E, 1990, Toward some operational principles of sustainable development. *Ecological economics*, 2(1), 1-6.

Dİ MARCO, M. ve BAKER, M. L. ve DAZSAK, P. ve DE BARRO, P. Ve ESKEW, E. A. ve GODDE, C. M. ve KARESH, W. B., 2020, Opinion: Sustainable development must account for pandemic risk. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(8), 3888-3892.

DOĞANAY, CANSU ve DÜNDAR, MERVE, KULAKSIZ HACİBEBEKOĞLU, AYCAN, 2020, COVID-19’un Birinci Dalgasında İstihdam Gelişmeleri (TEPAV), 2-16.

DÜNDAR, MERVE, 2020, COVID-19’un Tüketici Harcamalarına Etkisi, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), 1-5.

ENGİN, ELİF ve AKGÖZ, BURCU EKER, 2013, Sürdürülebilir Kalkınma ve Kurumsal Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramının Değerlendirilmesi, 87-92.

ERGÜN, TURAN ve ÇOBANOĞLU, NESRİN, 2017, Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Etiği, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3.1.

FAN, V. Y. ve JAMISON, D. T. ve Summers, L. H., (2018). Pandemic Risk: How Large Are The Expected Losses?. *Bulletin of the World Health Organization*, 96(2), 129.

FAN BARNEVELD, K ve QUINLAN, M. ve KRİESLER, P. ve JUNIOR, A. Ve BAUM, F. ve CHOWDHURY, A. ve FRIEL, S., (2020), The COVID-19 Pandemic: Lessons on Building More Equal and Sustainable Societies, *The Economic and Labour Relations Review*, 31(2), 133-157.

GÜRLÜK, SERKAN, 2010, Sürdürülebilir Kalkınma Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanabilir Mi?, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5.2: 85-99.

GEDİK, Yasemin, 2020, Sosyal Ekonomik ve Çevresel Boyutlatıyla Sürdürülebilir Kalkınma ve Sürdürülebilirlik, *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 3.3: 196-215.

İREM, DOĞANIŞIK, 2020, Türkiye'de Koronavirüse Dair Neler Yapıldı?, <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/koronavirus-turkiye-de-surec-nasil-ilerliyor>.

KARAKAYA, ERSİN ve KIZILOĞLU, SEMİHA, 2016, Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınmanın Mevcut Durumu.

KHETRAPAL, S. ve BHATIA, R., (2020), Impact of COVID-19 Pandemic on Health System & Sustainable Development Goal 3. *Indian Journal of Medical Research*, 151(5), 395.

LELE, S.M., 1991, Sustainable development: A Critical Review, *World Development*, 19(6), 607-621.

MİLANLIOĞLU, ULAŞ KORAY, 2020, Covid-19 Salgın Sürecinin Hukuki Sözleşmeler Üzerinde Etkisinin TBK m. 138 Bağlamında Değerlendirilmesi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Salgın Hastalıklar Özel Sayısı: 339-358.

NAİDOO, R. ve FİŞHER, B., (2020), Reset Sustainable Development Goals For A Pandemic World, 1.1.

NG, M. K., (2020), Sustainable Development Goals (SDGs) and Pandemic Planning, 1.1.

ÖZMETE, EMİNE, 2010, Sosyal Hizmette Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışı: Kavramsal Analiz. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 22.22: 79-90.

OZMEHMET, ECEHAN, 2008, Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları, *Journal of Yaşar University*, 3.12: 1853-1876.

PAN, S. L. ve ZHANG, S., (2020), From Fighting COVID-19 Pandemic To Tackling Sustainable Development Goals: An Opportunity For Responsible Information Systems Research, *International Journal of Information Management*, 55, 102196.

SEYDİOĞULLARI, HATİCE SELCEN, 2013, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yenilenebilir Enerji, *Planlama Dergisi*, 23.1: 19-25.

SARIKAYA, MUAMMER ve KARA, F. ZİŞAN, 2007, Sürdürülebilir Kalkınmada İşletmenin Rolü: Kurumsal Vatandaşlık, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14.2: 221-233.

TIRAŞ, H. HAYRETTİN, 2012, Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik bir İnceleme, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2.2: 57-73.

TOLUNAY, AHMET ve AKYOL, AYHAN, 2006, Kalkınma Ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar Ve Tanımlar, *Türkiye Ormanlık Dergisi*, 7.2: 116-127.

TOSUNOĞLU, B, 2014, Sürdürülebilir Küresel Refah Göstergesi Olarak Ekolojik Ayak İzi, *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 3.5: 132-149.

T.C., 2019, Ortak Hedefler İçin Sağlam Temeller, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Türkiye 2. Ulusal Gözden Geçirme Raporu, 33, 59-63.

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2020, Covid-19 (Sars-Cov-2 Enfeksiyonu) Genel Bilgiler, Epidemioloji ve Tanı, Ankara, 7-20.

T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013, 10. Kalkınma Planı 2014- 2018, 34-42.

T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020a, BM Yüksek Düzeyli Sıyası Forum Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları 2018-2020 Türkiye Gelişmeleri, 30-46.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Sağlıklı ve Kaliteli Yaşamı Her Yaşta Güvence Altına Almak, 2020, <http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/amaclari/saglik-ve-refah/>, 1.1.

ULUN, AYŞEGÜL BİLGİÇ, 2020, Covid-19 salgınının küresel düzeyde incelenmesi: Ekonomik etkiler ve vergisel önlemler, *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2.2: 89-102.

UNDP Türkiye, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Küresel Amaçlar, 2020, <https://www.kureselamaclar.org/>, 1.1.

YALÇIN, ALPER ve YALÇIN, SEVDA, 2013, Sürdürülebilir Yerel Kalkınma İçin Cittaslow Hareketi Bir Model Olabilir Mi?, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5.1: 32-41.

YILDIRIM, HİLAL, 2020, 15. Ünite: Salgın ve Aile İçi İlişkiler, Yeni Corona virüs Hastalığının Toplum Üzerine Etkileri, 132.

ÇELİK , YUSUF, 2006, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, Cilt 9 , Sayı 1, 19 – 37

VATANDAŞ, SELİM, 2020, McKinsey Araştırması: COVID-19 Kriziyle Değişen Tüketici Harcamaları ve Türkiye, <https://www.sivilsayfalar.org/tag/mckinsey-company/>, 1.1.

WHO, Coronavirus Disease (COVID-19) Pandemic, 2020, <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/novel-coronavirus-2019-ncov>, 1.1.